

Andrzej Bogaj (red.) [2010] *Kierunki i uwarunkowania przemian oświaty w związku z reformą*, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach, Kielce, 415 s.

W 2010 roku na rynku wydawniczym pojawiła się obszerna pozycja książkowa pod redakcją Andrzeja Bogaja. Stanowi ona dokumentację dyskursu, w którym wzięli udział ludzie różnych stopni naukowych, w tym znani profesorowie. Myślą przewodnią artykułów w niej zawartych stały się kierunki i uwarunkowania przemian w polskiej oświacie, zwłaszcza tych będących pokłosiem reform, jakim zostały poddane polityka oświatowa i sektor edukacyjny. Autorzy zbioru podjęli się trudu dokonania bilansu oraz oceny rezultatów tych jakże dynamicznych przemian o charakterze politycznym, społecznym i kulturowym. Zadanie to wymagało przyjęcia szerokiego kontekstu oraz wnikliwych analiz, również historycznych. To wielopłaszczyznowe ujęcie problematyki jest niewątpliwie ogromnym walorem niniejszej publikacji.

Zebrane w książce refleksje zostały podzielone na siedem części związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty: *Teoretyczne podłoże procesu reformowania systemu oświaty*, *Zadania polityki oświatowej*, *Ocena jakości i efektywności kształcenia w wybranych dziedzinach*, *Kierunki przemian edukacji zawodowej*, *Przemiany w edukacji nauczycielskiej*, *Zadania środowiska rodzinnego* oraz *Zagrożenia związane z cyberprzestrzenią*. Przyporządkowanie artykułów do poszczególnych części w niektórych przypadkach jest umowne, ponieważ ich tematyka jest na tyle uniwersalna, iż można je uznać za dyskursywne pomosty pomiędzy wyszczególnionymi częściami. Niektóre artykuły poruszają kwestie różnych przeobrażeń zachodzących w Europie, a także na świecie.

Pierwsza część ma zdecydowanie teoretyczny i historyczny charakter. Znalazło się w niej pięć artykułów analizujących intelektualny dorobek pokoleń, stanowiący podłoże procesu reformowania systemu oświaty. Autorzy prezentują czytelnikom rozwój filozoficznej i pedagogicznej myśli naukowej poświęconej takim zagadnieniom, jak: wychowanie i kształcenie człowieka, antropologiczne postawy systemu oświaty ze szczególnym uwzględnieniem etyki, współczesne koncepcje zaburzeń w zachowaniu młodzieży oraz idee reform oświatowych realizowanych w Polsce w ubiegłym wieku.

Pierwszy artykuł ks. Mariana Nowaka stanowi kompendium wiedzy na temat prądów myślowych, stanowiących podłoże współczesnych nurtów i kierunków pedagogicznych. Autor osobny podrozdział poświęca edukacji personalistycznej. Szczegółowo analizując jej idee, ukazuje pewne niedoskonałości innych nurtów. Ks. Nowak przypomina, iż personalizm w wychowywaniu i nauczaniu posiada długą tradycję, sięgającą początków chrześcijaństwa. Wychowanie człowieka musi odbywać się podmiotowo i relacyjnie. Człowiek nie jest bowiem rzeczą, której wystarczy doglądać czy strzec, ale należy go, inspirować, aby sam stawał się autorem własnych działań. Podsumowując swój wywód, autor stwierdza, iż personalizm nie wyklucza nowych tendencji w nauczaniu. Uczeń powinien rozwijać się holistycznie, a więc zarówno rozwój indywidualistyczny, jak i społeczne są pożądanym w nauczaniu.

Z kolei Janusz Sytnik-Czetwertyński podjął się ukazania związków edukacji z antropologią i etyką. Autor szuka odpowiedzi na pytania dotyczące: miejsca i roli etyki

w postmodernizmie i współczesnym systemie edukacji, rodzajów dylematów etycznych nauczycieli, postaw kształtowanych przez obecne szkolnictwo, kierunków przemian takich cnót etycznych, jak: roztropność, męstwo i sprawiedliwość. Podsumowanie tej jakże ciekawej refleksji ma dość posępny wydźwięk: „Współczesne szkolnictwo spośród wielu postaw etycznych wybrało więc *Homo sometius* (człowiek cielesny) i *Homo ludens* (człowiek, który ciągle się bawi) [...]”.

Historycznego ujęcia idei reformatorskich w Polsce podjął się Stanisław Majewski. Artykuł jego autorstwa pozwala prześledzić założenia i kierunki przemian edukacyjnych od 1918 do 1991 roku.

Współczesne środowisko szkolne boryka się z problemami najróżniejszej natury. Jednym z nich są zaburzenia zachowania występujące wśród młodzieży. Zagadnienie to przybliży czytelnikom Bronisław Urban. W artykule omawia genezę agresywnych zachowań, szczególnie akcentując skutki odrzucenia przez grupę rówieśniczą. Poza tym sporo uwagi poświęca teoriom i koncepcjom wyjaśniającym zjawisko agresji, rodzajom i formom agresji, sposobom diagnozowania oraz zasadom profilaktyki.

W tym rozdziale znalazł się również głos Elżbiety Trafiałek poświęcony podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego. Autorka dokładnie analizuje założenia oraz stopień realizacji przyjętego przez Polskę w 2007 roku Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki.

W kolejnej części zostały poruszone kwestie polityki oświatowej, jej zadania oraz priorytety. Dyskusję otwiera Andrzej Bogaj, omawiając współczesne wyzwania edukacyjne i oceniając proces standaryzacji w edukacji. Sporo uwagi poświęca zagadnieniom kryzysu wychowania, zwłaszcza w obszarze obywatelskości oraz marginalizacji i wykluczenia społecznego. Z kolei Mirosław J. Szymański podjął się refleksji na temat szans i barier polityki oświatowej po procesie decentralizacji zarządzania oświatą. Autor dokonuje porównania dwóch „krajobrazów oświatowych”, jednego – zarządzanego centralnie oraz drugiego – monitorowanego z poziomu samorządów.

Trzecia część publikacji to zbiór wypowiedzi na temat jakości pracy dydaktycznej szkół ogólnokształcących. Autorzy dokonują wartościowania kształcenia, począwszy od edukacji przedszkolnej, skończywszy na poziomie średnim. Efektywność pracy nauczycieli i uczniów oceniana jest w następujących obszarach: matematyczno-przyrodniczym, polonistycznym, artystycznym, edukacji dla bezpieczeństwa oraz obrony cywilnej. Na uwagę zasługuje artykuł Małgorzaty Bodaj poświęcony społecznemu obrazowi polskiej szkoły. Swoją refleksję autorka opiera głównie na danych uzyskanych w badaniach GUS-u oraz CBOS-u. Odrębny podrozdział poświęca jakże istotnym zagadnieniom ryzyka wykluczenia społecznego. Porusza w nim kwestie uwarunkowań oraz następstw ubóstwa i samego wykluczenia.

Wykluczenie społeczne w wielu przypadkach rodzi przemoc. Powstałe w wyniku reform gimnazja wydają się najbardziej dotknięte tym destrukcyjnym w skutkach zjawiskiem, dlatego w omawianej publikacji nie mogło zabraknąć głosu dotyczącego tej kwestii.

Warto zapoznać się również z artykułem autorstwa Anety Pańtak-Klimkiewicz poświęconym zjawisku ukrytego programu. Autorka zwięźle omawia kwestie o charakterze teoretycznym, a następnie prezentuje badania własne prowadzone wśród nauczycieli szkół średnich. Uzyskane wyniki powinny pobudzić środowisko nauczycielskie do refleksji nad intencjami, jakie towarzyszą procesowi nauczania, tak aby gorzko brzmiąca konkluzja „nauczycielom nie zależy na tym, aby uczeń sam był autorem własnego sukcesu, aby miał swój udział we własnym rozwoju”, była jedynie wnioskiem z tych konkretnych badań.

Kolejnym bardzo ważnym obszarem systemu oświaty jest kształcenie zawodowe. W publikacji poświęcono mu odrębną część. Zaproszeni do dyskursu autorzy swoje przemyślenia ogniskują wokół takich zagadnień, jak: przyszłość kształcenia zawodowego w naszym kraju, problemy standaryzacji, poradnictwo i doradztwo zawodowe, przemiany zachodzące w kształceniu dorosłych oraz system wartości młodzieży. Kontekstem dla rozważań stała się gospodarka rynkowa oraz potrzeby rynku pracy. W tej części można znaleźć artykuł Franciszka Szloska, w którym przybliży on czytelnikom mało znany na polskim gruncie naukowym socjoekonomiczny model rozwoju człowieka O.D. Duncana. Autor ponadto upomina się o godne miejsce dla kształcenia zawodowego w polityce oświatowej.

Na szczególną uwagę zasługuje część poświęcona analizie stanu i perspektyw edukacji nauczycielskiej, ze specjalnym uwzględnieniem założeń polityki edukacyjnej w Unii Europejskiej. Dyskusję otwiera Rafał Piwowarski, dokonujący charakterystyki nauczyciela w świetle raportu *Teaching and Learning International Survey*. Wiele aspektów jest bezpośrednim wynikiem zmian zachodzących w kształceniu nauczycieli, zwłaszcza tych dyktowanych przez Wspólnotę Europejską. Sporo miejsca w tej części poświęcono problematyce dialogu dydaktycznego i aktywizowania uczniów. Edukacja „ku kreatywności” stanowi jedno z ważniejszych wyzwań stojących przed współczesnym nauczycielem. Rozważania o charakterze pedeutologicznym zamyka pytanie Iwony Maciejewskiej o sens wychowania do wartości. Nabiera ono szczególnego znaczenia w dobie relatywizmu moralnego i upadku tradycyjnych wartości.

Współpraca pomiędzy rodziną i szkołą stała się przedmiotem rozważań zawartych w szóstej części książki. Uwagę moją przykuł artykuł ks. Adama Solaka, który skupił się na niezwykle aktualnym w ostatnich czasach problemie bezradności wychowawczej środowiska szkolnego. Osia swoich rozważań uczynił jedną z kategorii wychowawczych: odpowiedzialność, będącą jego zdaniem czynnikiem optymalizującym proces wychowania. W części tej czytelnik znajdzie ponadto treści dotyczące podmiotowości rodziny w procesie edukacji oraz prezentację założeń programowych budzącego kontrowersje wychowania do życia w rodzinie.

Publikację zamyka część poświęcona przemianom informacyjno-informatycznym oraz zagrożeniom płynącym z cyberprzestrzeni. W pierwszym artykule Józefa Bednarka czytelnik znajdzie charakterystykę wirtualnego świata i społeczności sieciowych, zarys obszarów badań empirycznych nad uczestnictwem ludzi w cyberświecie oraz postulaty dla edukacji medialnej i cyberpedagogiki. Trzeba pamiętać, iż stosowanie najnowszych technologii z jednej strony przynosi wiele korzyści, ale z drugiej jest źródłem licznych niebezpieczeństw. Problematykę cyberzagrożeń porusza między innymi Andrzej Adamczyk. Artykuł ten zasługuje na szczególną uwagę, dotyczy bowiem kwestii, które wielu rodzicom i nauczycielom nie są znane. Chodzi o handel w sieci narkotykami i dopalaczami oraz działalność internetowych sklepów dystrybuujących szkodliwe substancje. W celu unaocznienia wagi problemu autor przywołuje raport z badań zawartości stron internetowych. Szokujące wyniki pozostawia bez komentarza. Liczby mówią same za siebie.

W trakcie lektury może pojawić się wiele pytań dotyczących bliższej i dalszej przyszłości edukacji. Inspirację do przemyśleń stanowi ciekawa wypowiedź Sebastiana Koczy, który kreśli przed czytelnikiem futurologiczne wizje świata za 10 i 100 tysięcy lat.

Omówiona pozycja jest kolejnym intelektualnym „dzieckiem” profesora Andrzeja Bogaja i „stopniem” prowadzącym do opisanego oraz zrozumienia transformacji zachodzących w polskiej oświacie w dobie wszechobecnej zmiany społecznej. Praca skierowana jest do wszystkich, którym zagadnienia oświaty są w jakiś sposób bliskie. W niniejszej recenzji problematyka poszczególnych artykułów została przedstawiona bardzo schematycznie. O wielu nie wspomniałam. Mam jednak nadzieję, że fakt ten tylko wpłynie na wzrost zainteresowania publikacją.

JOANNA WNEK-GOZDEK